

Õiguskantsleri Kantselei

Teie 10.02.2019 nr

Meie 01.03.2019 nr 14-1/190253/1901110

Rahva roll esindusdemokraatias

Austatud avaldaja

Täna Teid huvitava kirja eest. Õiguskantsler ei saa algatada põhiseaduse muutmist. Ettepaneku seaduse muutmiseks saab õiguskantsler teha vaid juhul, kui seadus on põhiseadusega vastuolus. Küll on võimalik Teie murede valguses seadusi selgitada.

Te ei ole rahul [Riigikogu valimise seaduse](#) (RKVS) lg-s 1 ja lg-s 7 sätestatuga, mille kohaselt kandidaatide ringkonnanimikirjad ja üleriigilise nimekirja koostab erakond. Samuti määrab erakond kandidaatide esialgse järjekorra nimekirjades.

Eestis kehtib valimiste proportsionaalsuse põhimõte ([Eesti Vabariigi põhiseaduse § 60](#)), mille eesmärk on tagada, et kõik vähemalt 5 % hääletajate toetusega erakonnad saaksid Riigikogus kohad. Proportsionaalne valimissüsteem viib selleni, et näiteks 15 % valijate toetuse pälvinud erakond saab ligikaudu 15 Riigikogu kohta (põhiseaduse § 60 [kommentaar 16](#)). Valija jaoks tähendab see, et esmalt tuleks valida endale maailmavaateliselt sobiv erakond ning seejärel selle erakonna ringkonnanimikirjast endale sobiv kandidaat. Kui eelistatud kandidaat valituks ei osutu, läheb sellisele kandidaadile antud hääl siiski arvesse erakonnale antud häälena.

Selle, kellele erakonna võidetud Riigikogu kohad lähevad, otsustab valija. Umbes kolmveerand mandaatidest jagatakse välja valimisringkondades. Riigikokku saavad need, kes said isiklikult rohkem hääli. Kandidaatide nimekiri reastatakse vastavalt iga kandidaadi kogutud häälte arvule ümber (s.t valituks osutub suurema häälte arvuga kandidaat). See vähendab märgatavalt erakonna rolli selle üle otsustamisel, kes osutuvad valituks. Kompensatsioonimandaatide jaotamisel kandidaate ümber ei reastata, ent mandaadita jäetakse need, kes kogusid isiklikult liiga vähe hääli (alla 5 % oma ringkonna lihtkvoodist). Kompensatsioonimandaadid on ette nähtud selleks, et erakonna häälte osakaal kõikidest valijahäältest vastaks kohtade osakaalule Riigikogus. Nii kaitstakse neid valijaid, kelle vaadetel on üle-eestiliselt kokku u 5 %-line toetus, ent kelle maailmavaadet kandva erakonna kandidaadid ei kogu isiku- ega ringkonnamandaate.

Näiteks 2015. aasta Riigikogu valimistel jaotati kokku 13 isikumandaati, 66 ringkonnamandaati ning 22 kompensatsioonimandaati (täpsemad andmed on avaldatud tabelis [Vabariigi Valimiskomisjoni kodulehel](#)).

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Niisiis ei saa väita, et valijatel puudub mandaatide jaotamisel roll. Alati ei kehti ka see seos, et kompensatsioonimandaadi saanud kandidaat on kõikidest ringkonnamandaadi saanud kandidaatidest vähem hääli saanud. Seda võib hõlpsalt näha samade 2015. aasta Riigikogu valimiste andmetest. Näiteks sai 4296 häält kogunud kandidaat kompensatsioonimandaadi, samal ajal kui 752 häält kogunud kandidaat sai ringkonnamandaadi.

Põhiseaduse vastuvõtmist toetas 1992. aasta 28. juuni rahvahääletusel 91,9% hääletanutest (vt Vabariigi Valimiskomisjoni [02.07.1992 otsust](#)).

Teil on õigus, et mõnigi hääletaja ei pruukinud põhiseaduse ühe või teise sättega rahul olla, kuid kokkuvõttes toetas rahvas vaieldamatult just sellise põhiseaduse vastuvõtmist. Sellega andis rahvas oma toetuse muu hulgas ka esindusdemokraatiale, kus kõrgeim riigivõim kuulub rahvale ja seda teostavad rahva volitused enamasti erinevad riigivõimud (RKÜKo 12.07.2012, [3-4-1-6-12](#), p 132; RKPJKo 16.11.2016, [3-4-1-2-16](#), p 119) ja rahvahääletus on pigem harv praktika.

Levinud väide, justkui takistaks põhiseaduse rahvahääletuste korraldamist, ei pea paika.

Põhiseadus suunab rahvahääletusele panema riigielu küsimusi, mitte mahukaid seaduseelnõusid endid. Rahva otsus on kõikidele riigivõimudele täitmiseks kohustuslik. Nii näiteks on mõistlik küsida, kas topeltkodakondsus peaks olema lubatud, mitte aga panna rahvahääletusele kodakondsusseaduse muutmise seaduse eelnõu. Rahvahääletuse korraldanud Riigikogu ei pea laiali minema ei jaatava ega eitava vastuse korral. Niisiis võib Riigikogu ilma laialisaatmist kartmata teha selgeks, mis on rahva tahe ning see otsus on siduv. Muuta saab seda vaid uue rahvahääletusega.

Riigikogu võib rahvahääletuse korraldada kõigis enda pädevuses olevates küsimustes, mida ei ole keelatud rahvahääletusele panna ning mille jaoks ei ole ette nähtud kindlat põhiseaduslikku menetluskorda (RKPJKo 30.10.2009, [3-4-1-20-09](#), p 15).

Mitmel juhul on rahvahääletus lausa kohustuslik. Üksnes rahvas saab otsustada põhiseaduse üldsätete (Eesti iseseisvus, võimude lahusus, loodusvarade kaitse rahvusliku rikkusena, eesti keel riigikeel, riigivärvid jne), põhiseaduse muutmise korra ja Euroopa Liiduga ühinemist lubava põhiseaduse täiendamise seaduse muutmise.

Loodan, et selgitustest on abi.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Küllli Taro

õiguskorra kaitse osakonna juhataja-õiguskantsleri nõunik
õiguskantsleri volitused

Katre Tubro 693 8429
Katre.Tubro@oiguskantsler.ee